

KARDOMOJO KALINIMO TAIKYMO APRIBOJIMAS KAIP STRATEGINĖ NEPILNAMEČIŲ KRIMINALINĖS JUSTICIJOS REFORMOS KRYPTIS

Dr. Svetlana Gečėnienė

Lietuvos teisės universitetas, Teisės fakultetas, Kriminologijos katedra
Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 71 46 18
Elektroninis paštas crimlogd@ltu.lt

Pateikta 2002 m. vasario 13 d.

Parengta spausdinti 2002 m. birželio 14 d.

*Recenzavo Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Finansų ir mokesčių teisės katedros vedėjas
doc. dr. Algirdas Miškinis ir šio fakulteto Administracinės teisės ir proceso katedros
doc. dr. Algimantas Urmonas*

S a n t r a u k a

Kardomasis kalinimas yra viena iš problemiškesnių dabartinės nepilnamečių kriminalinės justicijos problemų, ypač jos poveikio nepilnamečio asmenybei požiūriu. Viena vertus, jo tikslas – padėti išaiškinti tiesą byloje ir taip apginti svarbius visuomeninius gėrius, žmogaus teises. Kita vertus, kardomasis kalinimas drastiškai apriboja žmonių teises. Kriminologiniai tyrimai rodo, kad kriminalinės justicijos poveikis nepilnamečio asmenybei yra „kontraproduktyvus“. Lemiamą vaidmenį sukeliant šį žalingą poveikį nepilnamečio asmenybei vaidina ikiteisminio tyrimo stadija, ypač jeigu nepilnamečiui buvo paskirtas suėmimas. Buvimas tardymo izoliatoriuje nepilnamečio asmenybei padaro didelę psichinę, fizinę ir moralinę žalą. Straipsnyje nagrinėjamos priemonės, kuriomis galima būtų išvengti šio neigiamo poveikio nepilnamečio asmenybei. Apžvelgiama užsienio šalių patirtis apribojant kardomojo kalinimo taikymą nepilnamečių atžvilgiu bei pateikiami siūlymai, kaip tobulinti Lietuvos nepilnamečių kriminalinę justiciją.

Kardomasis kalinimas (suėmimas) – tai procesinės prievartos priemonė, taikoma tais atvejais, kai švelnesnėmis kardomosiomis priemonėmis negalima užtikrinti kalinamojo dalyvavimo procese, netrukdomo baudžiamosios bylos tyrimo, teismo nagrinėjimo ir nuosprendžio vykdymo bei užkirsti kelią naujų nusikaltimų padarymui (galiojančio BPK 95 str.).

Šiam teisiniui institutui tenka ypatingas vaidmuo nepilnamečių justicijoje. Plačiai paplitusi tiek mokslininkų tiek praktikų nuomonė, kad ikiteisminio tyrimo stadijoje kardomasis kalinimas (suėmimas) – tik nereikšmingas, trumpalaikis ir neturintis poveikio nepilnamečio asmenybei epizodas. Manoma, kad tai savotiška „tranzitinė stotelė“ pakeliui į teismą. Tai vieta, kur nepilnametis laikinai prižiūrimas, kol bus surinkta pakankamai įrodymų, patikslinta, ar tikrai jis yra kaltas, ir t. t.

Atlikti kardomojo kalinimo tyrimai šią nuomonę paneigė. Jų išvada, kad buvimas tardymo izoliatoriuje jokių būdu nėra nei trumpas, nei nereikšmingas epizodas nepilnamečių gyvenime [22, p. 23-36.]. Šie tyrimai verčia manyti, kad kardomasis kalinimas yra viena didžiausių dabartinės nepilnamečių kriminalinės justicijos problemų. Būtent čia reikia ieškoti svarbių neigiamo kriminalinės justicijos poveikio nepilnamečiams ištakų. Čia daugelio problemų, su kuriomis susiduria kriminalinė justicija, šaltinis. Čia turime ieškoti atsakymo į klausimą, kodėl tolesnis auklėjamasis darbas su nepilnamečiais (laisvės atėmimo vietoje ir išėjus iš jos) yra neveiksmingas.

Nepilnamečių buvimo tardymo izoliatoriuje ir laisvės atėmimo vietose tyrimai taip pat parodė, kad neigiamas jų poveikis nepilnamečiui glaudžiai susijęs su pačia laisvės atėmimo esme, su laisvės atėmimo vietos sąlygomis [17, p. 224]. Tai padaro tardymo izoliatorių (kaip ir apskritai laisvės atėmimo vietą) labai sunkiai reformuojamą. Jokia reforma nepakeičia to fakto, kad kai iš asmens atimama laisvė, neišvengiamai atsiranda būtinybė jį saugoti, riboti jo elgesį ir galimybę tenkinti įvairiausias poreikis. Tai toliau kuria kalėjimo subkultūrą bei šešėlinius nuteistųjų santykius ir dėl to kyla asmens nesaugumas, būtinybė priimti antisocialines orientacijas.

Todėl manome, kad strateginė nepilnamečių kardomojo kalnimo instituto reformos kryptis – kardomojo kalnimo taikymo apribojimas. Tai realiausia galimybė panaikinti kontraproduktyvų kardomojo kalnimo poveikį nepilnamečio asmenybei.

Šiame straipsnyje panagrinėsime priemones, kuriomis galima pasiekti šį tikslą.

Priemonės, apribojančias kardomojo kalnimo (suėmimo) taikymą, galima suskirstyti į dvi grupes. Pirmajai grupei priskiriamos priemonės, netiesiogiai susijusios su kardomojo kalnimo (suėmimo) taikymu. Antrajai – priemonės, tiesiogiai skirtos kardomojo kalnimo (suėmimo) taikymui apriboti.

1. Netiesioginės kardomojo kalnimo (suėmimo) apribojimo priemonės

Kardomasis kalnimas (suėmimas) yra sudėtinė baudžiamojo persiekiojimo dalis. Dėl to visos priemonės, kuriomis siekiama apriboti nepilnamečių baudžiamąjį persiekiojimą, kartu apsaugo nepilnamečių ir nuo to persiekiojimo žalingiausios dalies – suėmimo. Savaime suprantama: jeigu tam tikroje šalyje mažėja baudžiamasis persiekiojimas, mažiau keliama bylų ir pateikiama kaltinimų, tai ir suėmimas, kaip baudžiamojo persiekiojimo dalis, taikomas rečiau.

1.1. Žemutinės baudžiamosios atsakomybės amžiaus ribos didinimas

Kuo aukštesnė nepilnamečių amžiaus riba, nuo kurios atsiranda baudžiamoji atsakomybė, tuo mažesnė nepilnamečių grupė, kuriai gali būti pritaikytas kardomasis kalnimas (suėmimas).

Kyla klausimas, kokia turi būti „normali“, „optimali“ žemutinė baudžiamosios atsakomybės riba?

Atskirų šalių žemutinė baudžiamosios atsakomybės riba yra labai skirtinga: nuo 7 metų – Airijoje, nuo 12 metų – Olandijoje, iki 18 metų – Belgijoje ir Rumunijoje. Daugelyje šalių, kuriose žemutinė baudžiamosios atsakomybės riba yra labai žema, apribojamas suėmimo taikymas jaunesnio amžiaus nepilnamečiams. Tačiau nepilnamečiams nuo 14 metų ikiteisminis suėmimas gali būti pritaikytas daugelyje Europos šalių (Vokietijoje, Austrijoje, Italijoje, Rumunijoje, daugelyje buvusių socialistinių šalių), nuo 15 metų – Didžiojoje Britanijoje, Skandinavijos šalyse [14, p. 583].

Lyginant įvairių šalių baudžiamosios atsakomybės žemutines ribas labai sunku rasti tam tikrą logiką. Sakykime, Belgija ir Olandija yra šalys, labai panašios pagal ekonominį – socialinį išsivystymo lygį. Jos yra kaimynės, galima sakyti, neturinčios sienų. Tačiau žemutinė baudžiamosios atsakomybės riba Olandijoje – 12 metų, tuo tarpu Belgijoje – net 18 metų. Manytume, kad nustatant šias amžiaus ribas didelę reikšmę turi šalies teisinės tradicijos. Todėl net tarptautinėse dokumentuose, pavyzdžiui, Jungtinių Tautų standartinės minimalios nepilnamečių justicijos įgyvendinimo taisyklėse (Pekino taisyklėse), unifikuoti baudžiamosios atsakomybės ribas nebandoma.

Nepaisant visų nacionalinių savitumų pastebima baudžiamosios atsakomybės žemutinės amžiaus ribos didinimo tendencija. Situacija, kai 14–15 metų paauglys gali atsidurti už grotų gana ilgą laiką belaukdamas teismo, vis labiau atrodo nenormali įvairių tradicijų

šalims. „Pastarųjų 20 metų reformos, – rašo Fr. Dünkel, – išryškino žemutinės baudžiamosios atsakomybės ribos didėjimo tendenciją. Rumunijoje – nuo 14 iki 18 metų (1977), Izraelyje – nuo 9 iki 13 metų (1977), Kanadoje – nuo 7 iki 12 metų (1982), Argentinoje – nuo 14 iki 16 metų (1983), Norvegijoje – nuo 14 iki 15 metų. Nė vienoje iš minėtų šalių tai nesukėlė kokių nors neigiamų padarinių. Nepadidėjo teisėtvarkos pažeidimų skaičius nepilnamečių grupėje. Nepastebėta jokie žymaus gyventojų saugumo jausmo sumažėjimo” [12, p. 565].

Manytume, kad svarbiausia išvada mūsų šaliai yra ta, jog nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės amžiaus didinimas yra saugi priemonė. Dėl jos nemaža dalis nepilnamečių atsiduria už baudžiamojo įstatymo (vadinasi, ir už tardymo izoliatoriaus) veikimo ribų.

Autorės nuomone, Lietuvos įstatymo leidėjo pozicija dėl žemutinės baudžiamosios atsakomybės amžiaus ribos nustatymo tiek galiojančiame BK 11 straipsnyje, tiek naujajame BK 13 straipsnyje, ne visai nuosekli. Viena vertus, įstatymų leidėjas, norėdamas būti pažangus ir liberalus nepilnamečių atžvilgiu, nustato „europietišką“, gana aukštą baudžiamosios atsakomybės amžiaus ribą – 16 metų. Tačiau kartu numato ir kitą baudžiamosios atsakomybės ribą – nuo 14 iki 16 metų už tam tikrą nusikaltimų grupę. Į šią grupę įtraukiami beveik visi nepilnamečių dažniausiai padaromi nusikaltimai. Dėl to mūsų šalyje yra lyg ir dvi žemutinės baudžiamosios atsakomybės ribos – deklaruojama (16 metų) ir reali (14 metų).

Mūsų manymu, pagrindinė priežastis, kuri neleidžia įstatymo leidėjui iš tikrųjų taikyti deklaruojamą ribą, yra nuogąstavimas, kad tai padidins nepilnamečių nusikaltimų skaičių bei sumažins gyventojų saugumą.

Užsienio šalių praktika rodo, kad tas nuogąstavimas nepagrįstas. Žemutinės baudžiamosios atsakomybės ribos padidinimas pasaulyje nesukėlė pastebimų problemų. Kartu šis žingsnis būtų labai reikšmingas sprendžiant svarbiausią mūsų problemą – būtų apsaugota jautriausia, labiausiai pažeidžiama nepilnamečių grupė – paaugliai iki 16 metų. Tai nepilnamečių grupė, kuri, kaip parodė tyrimas, yra ypač nesaugi, itin jautri (dėl galutinai nesusiformavusių pažiūrų) antisocialinės kultūros poveikiui.

Taigi tam, kad būtų išspręsta kardojo kalnimo (suėmimo) problema ir apsaugota jauniausia nepilnamečių grupė nuo neigiamo kriminalinės justicijos poveikio, siūlytume nustatyti vienodą 16 metų baudžiamosios atsakomybės ribą atsisakant galiojančiame Baudžiamajame kodekse nustatytos 14 metų žemutinės amžiaus ribos.

1.2. *Diversio*n, mediacijos ir kitų ikiteisminio tyrimo nutraukimo priemonių taikymas

*Diversio*n (baudžiamojo proceso nutraukimas įtariamo nusikaltimo asmens atžvilgiu bet kurioje teisingumo vykdymo stadijoje), mediacija (specialios priemonės, skatinančios nukentėjusiojo ir kaltinamojo susitaikymą) ir kitos teisinės priemonės, vis plačiau taikomos daugelyje užsienio šalių siekiant išvengti neigiamo kriminalinės justicijos poveikio nepilnamečiui [18, p. 66–67].

Lietuvos teisinėje literatūroje šios priemonės išsamiai nagrinėjamos I. Michailovič ir kitų mokslininkų darbuose [18; 16; 11]. Todėl plačiau jų nenagrinėsime.

Pažymėsime tik, kad šios naujovės – tai „pamiršta sena“. Susitaikymo, privataus kaltinimo, mažareikšmiškumo institutai baudžiamoji teisėje yra gerai žinomi. Naujovė yra ta, kad šie institutai, naujos formos taikomos nepalyginti plačiau. Anksčiau į baudžiamojo persekiojimo nutraukimą buvo žiūrima kaip į neigiamą reiškinį, į situaciją, kai baudžiamasis įstatymas negalėjo suvaidinti jam skirto vaidmens.

Kriminologiniai tyrimai, atskleidę baudžiamojo proceso žalą nepilnamečio asmenybei, pakeitė šį požiūrį. Į baudžiamojo persekiojimo nutraukimą vis labiau žiūrima kaip į teigiamą reiškinį. Dėl to didėja minėtų teisės institutų reikšmė.

Viena iš šių naujų priemonių taikymo pavyzdžių yra JAV „4D“ sistema, kurią inicijavo JAV Prezidento speciali įstatymo taikymo ir justicijos administravimo komisija (*Commission on Law Enforcement and the Administration of Justice*).

Reformos esmė labai paprasta. Visos anksčiau minėtos nepilnamečių baudžiamojo persekiojimo vengimo priemonės (*diversio*n, mediacija ir kt.) suvokiamos kaip vieno reiškinio

ir vienos reformos dalys. Todėl buvo parengta visuotinė nepilnamečių justicijos reforma, kurios pagrindas ir buvo „4D“ sistema. Ją sudarė: *diversion, de-judicialisation* (teismo valdžios apribojimas), *de-criminalisation, de-institucionalisation* (institucionalizacijos apribojimas), *due process* (tinkamas nagrinėjimas baudžiamojo proceso metu).

Šios priemonės turi vieną bendrą bruožą – jos apriboja kardomojo kalinimo taikymą. *Dekriminalizacija* sumažina nepilnamečiams taikomų sudėčių skaičių. Visi nepilnamečiai, kurie už anksčiau baudžiamajame įstatyme numatytas veikas galėjo būti įkalinti, dabar atsidūrė už baudžiamojo persiekiojimo ribų. Taigi visi nepilnamečiai, kuriems tai pritaikyta, atsiduria už baudžiamojo persiekiojimo ribų ir dėl to negali būti įkalinti. *Deinstitucionalizacija* sudaro prielaidas dalį nepilnamečių padarytų nusikaltimų nagrinėti neformaliai, šalių derybomis. Taigi už baudžiamojo persiekiojimo ribų atsiduria visi tie nepilnamečiai, kuriems pavyksta išspręsti susijusias problemas neformaliai. Jiems taip pat negali būti taikomas kardomasis kalinimas (suėmimas). Nepilnamečių, kuriems nė viena iš minėtų priemonių netinka, baudžiamosios bylos turi būti nagrinėjamos itin kruopščiai, taikant visas teises garantijas ir priemones, apsaugančias nepilnamečius nuo neteisingo nuteisimo.

Minėta reforma nesumažino nepilnamečių nusikalstamumo – to ir nebuvo tikėtasi. Tačiau ji buvo sėkminga mažinant kardomojo kalinimo (suėmimo) atvejus ir apsaugant nemažai nepilnamečių nuo neigiamo jo poveikio [11].

Manytume, kad mūsų šaliai „4D“ sistema yra svarbi būtent kaip strategija, kaip būdas suderinti įvairias nepilnamečių kriminalinės justicijos tobulinimo priemones.

Taigi diversion priemonių taikymas ir jų derinimas su kitomis baudžiamąjį persekiojimą apribojančiomis priemonėmis – tai antroji svarbi kardomojo kalinimo (suėmimo) netiesioginio apribojimo kryptis.

2. Tiesioginės kardomojo kalinimo (suėmimo) apribojimo priemonės

2.1. Kardomojo kalinimo (suėmimo) taikymo amžiaus atskyrimas nuo bendrojo baudžiamosios atsakomybės amžiaus

Pirmiausia reikėtų pažymėti, kad dažniausiai baudžiamuosiuose įstatymuose neregamentuojamos amžiaus ribos, nuo kurių gali būti taikomos kardamosios priemonės. Kardomųjų priemonių taikymas siejamas su žemutiniu baudžiamosios atsakomybės amžiumi. Laikomasi principo, kad jei asmuo sulaukė įstatyme nustatytos baudžiamosios atsakomybės amžiaus (t. y. sugeba atsakyti už savo veiksmus), vadinasi, jam gali būti taikomos visos procesinės prievartos priemonės.

Mūsų nuomone, tai esminė klaida. Yra nemažai šalių, kuriose kardomųjų priemonių arba baudžiamojo poveikio priemonių taikymo amžius atskiriamas nuo bendrojo baudžiamosios atsakomybės amžiaus. Pavyzdžiui, Didžiojoje Britanijoje žemutinė baudžiamosios atsakomybės riba yra 10 metų, o laisvės atėmimas nepilnamečiui gali būti taikomas tik nuo 15 metų. Airijoje ši riba – 12 metų, nepilnamečiams iki 15 metų laisvės atėmimas negali būti taikomas. Tik išimties tvarka jis gali būti taikomas nuo 15–18 metų [14, p. 585].

Taip pat buvo priimami atskiri teisės aktai, apribojantys suėmimo taikymą nepilnamečiams. Didžiojoje Britanijoje buvo nustatomi vis didesni suėmimo taikymo nepilnamečiams apribojimai. 1977 m. suėmimo buvo neleidžiama taikyti 14 metų mergaitėms. 1979 m. šis apribojimas buvo išplėstas iki 15–16 metų. 1981 m. šių priemonių neleidžiama taikyti 15–16 metų jaunuoliams. 1993 m. speciali Didžiosios Britanijos nepilnamečių reikalų komisija suėmimą pripažino kaip itin žalingą kardomąją priemonę. Komisija rekomendavo toliau nuosekliai riboti šios priemonės taikymą jaunesnio amžiaus nepilnamečiams. Didžiojoje Britanijoje nuo 1995 m. įsigaliojo vadinamieji Sprendimo dėl ikiteisminio suėmimo nacionaliniai standartai, kuriuose nustatyta 17 metų minimali šios kardamosios priemonės taikymo riba. Šios strategijos rezultatas buvo didelis nepilnamečių, esančių ikiteisminio kalinimo įstaigose, skaičiaus sumažėjimas [14, p. 110–111].

Didžiosios Britanijos patirtis – tai viena iš galimų Lietuvos suėmimo apribojimo strategijų. Jos pagrindas – teisingas požiūris į kardomąjį kalinimą (suėmimą) kaip itin žalingą nepilnamečio asmenybei. *Mūsų nuomone, Lietuvos baudžiamojo proceso kodekse turėtų būti įtvirtinta nuostata nepilnamečiams iki 16 metų suėmimo netaikyti.*

2.2. Kardomojo kalinimo (suėmimo) trukmės mažinimas

Apriboti kardomojo kalinimo (suėmimo) trukmę yra viena svarbiausių reformos kryptių. Šie siūlymai pirmiausia grindžiami nacionalinėmis ir tarptautinėmis nuostatomis. Vaiko teisu konvencijos 37 straipsnis nustato, kad „Vaikas areštuojamas, sulaikomas ar įkalinamas pagal įstatymą tik kraštutiniu atveju ir kiek įmanoma trumpesniai laikui“. Jungtinių Tautų standartinės minimalios nepilnamečių justicijos įgyvendinimo taisyklių (Pekino taisyklių) 13 punkte teigiama, kad „sulaikymas iki teismo taikomas tik kaip paskutinė priemonė ir tik kiek įmanoma trumpiausiam laikotarpiui“. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijos „Dėl socialinės reakcijos į nepilnamečių nusikalstamumą“ 7 punkte valstybės raginamos panaikinti kardomąjį kalinimą, išskyrus išimtines labai sunkių nusikaltimų, kuriuos padarė vyresnio amžiaus nepilnamečiai, bylas; šiose bylose būtina apriboti kardomojo kalinimo trukmę.

Šiuo metu galiojančio BPK 106 straipsnio 1 dalyje nustatoma šešių mėnesių suėmimo trukmė. Tačiau dėl ypatingo bylos sudėtingumo arba didelės apimties kardomojo kalinimo (suėmimo) terminas gali būti pratęsiamas, bet ne ilgiau kaip iki aštuoniolikos mėnesių. Naujajame BPK neradome esminių pakeitimų reglamentuojant kardomojo kalinimo (suėmimo) terminą. Tačiau yra kelios naujos pažangios nuostatos nepilnamečių atžvilgiu. Pirmą, naujojo BPK 127 straipsnio 2 dalyje numatoma, kad nepilnamečiams ikiteisminiame tyrime suėmimo terminas negali būti pratęsiamas ilgiau kaip iki dvylikos mėnesių (tuo tarpu bendra taisyklė – iki aštuoniolikos mėnesių). Antra, įtvirtinamas reikalavimas, kad iš karto suėmimas negali būti skiriamas ilgiau kaip trimis mėnesiais (naujojo BPK 127 str. 1 d.).

Manome, kad siekiant išvengti pernelyg ilgo nepilnamečių laikymo tardymo izoliatoriuje vis dėlto nepakanka apsiriboti BPK naujomis nuostatomis. *Ateityje kardomojo kalinimo (suėmimo) pratęsimo institutas nepilnamečių atžvilgiu turi būti panaikintas. Laikina alternatyva galėtų būti tikslus maksimalios nepilnamečio sulaikymo trukmės nustatymas numatant dažnus kardomojo kalinimo pagrįstumo (būtinumo) patikrinimus (pvz., kas mėnesį). Siūlytume sekti Austrijos pavyzdžiu ir perimti principinę nuostatą, jog pasibaigus maksimaliam kardomojo kalinimo (suėmimo) laikui nepilnamečis turi būti besąlygiškai paleidžiamas (neatsižvelgiant į tai, ar baigėsi ikiteisminis tyrimas ar ne, kokio sudėtingumo baudžiamoji byla ir pan.).*

Įtvirtinti greitesnio baudžiamųjų bylų nagrinėjimo principą. Laikantis šio principo byloms, kuriose yra suimtų nepilnamečių, turėtų būti teiktina pirmenybė (prioritetas) prieš bylas, kuriose suėmimas nėra pritaikytas. Įtvirtinus šį principą BPK galima tikėtis, jog bus bent atkreiptas dėmesys į tai, kad suėmimo laikotarpis būtų kuo trumpesnis.

2.3. Kardomojo kalinimo (suėmimo) pagrindų apribojimas

Daugelyje šalių kardomasis kalinimas (suėmimas) taikomas siekiant užkirsti kelią naujų nusikaltimų padarymui bei neleisti asmeniui trukdyti tardymui. Jų taikymas numatomas mūsų šalyje, Vokietijoje, Austrijoje, Švedijoje [15, p. 28–27].

Naujojo nusikaltimo padarymo pavojus, kaip pagrindas taikyti kardomąjį kalinimą, aki-vaizdžiai prieštarauja nekaltumo prezumpcijos principui. Kardomojo kalinimo skyrimas mi-nėtu pagrindu reiškia dvigubą šios prezumpcijos pažeidimą – atimama laisvė iš asmens, ku-rio kaltė dar neįrodyta (pirmas pažeidimas), dėl nusikaltimo, kurio jis dar nepadarė (antras pažeidimas).

Lygiai taip pat aplinkybė, kad asmuo „gali“ bandyti paveikti liudininkus arba sunaikinti įrodymus, neatlaiko jokios kritikos. Laisvės atėmimas prevenciniais tikslais, situacija, kai asmuo gali praleisti metus už grotų vien dėl to, jog, kieno nors manymu, asmuo gali kažką pa-

daryti, drastiškai prieštarauja teisingumo principams. Tai tiesioginis prieštaravimas nekaltumo prezumpcijai. Daroma būtent tai, ką ši prezumpcija draudžia – asmeniui atimama laisvė dėl to, jog, kieno nors manymu, jis *gali* kažką padaryti.

Abu kardomojo kalinimo (suėmimo) pagrindai stebėtinai ilgą laiką atlaiko kritikos spaudimą. Svarbią reikšmę turi masinės psichologijos fenomenas – įsitikinimas, kad jeigu žmogus padaro vieną nusikaltimą, tai padarys ir kitą, reikalavimas, kad įvykus sunkiam nusikaltimui „kažkas turi būti suimtas“, bei kitas viešosios nuomonės stereotipas – sužinojus, kad už nusikaltimą kažkas yra suimtas, linkstama tai suprasti taip, kad kaltininkas jau rastas.

Galiojančiame BPK (104 str.) ir naujajame BPK (122 str.) kardomojo kalinimo (suėmimo) pagrindai reglamentuojami panašiai. Nurodoma, kad suėmimas gali būti taikomas, kai pagrįstai manoma, kad kaltinamasis bėgs (slėpsis) nuo tardymo ir „kai pagrįstai manoma, kad kaltinamasis trukdys nustatyti bylos tiesą“. Panašiai aiškinama, koku atveju galima manyti, jog asmuo trukdys nustatyti bylos tiesą. Taip yra jeigu „faktiniai duomenys rodo, jog kaltinamasis pats arba per kitus asmenis *gali* (išskirta autorės – S. G.) bandyti:

- paveikti nukentėjusiuosius, liudytojus, ekspertus, kitus įtariamuosius arba kaltinamuosius;
- sunaikinti, paslėpti ar suklastoti daiktinius įrodymus bei dokumentus.

Ir galiojančiame BPK, ir naujajame BPK įtvirtinta, kad suėmimo pagrindas gali būti „kai pagrįstai manoma, kad kaltinamasis darys naujus nusikaltimus“. Tačiau nei viename, nei kitame teisės akte nenurodoma, koku atveju galima šitaip „pagrįstai manyti“.

Tai, kad ir vienas, ir kitas pagrindas turėtų būti panaikintas arba iš esmės redukuotas, akivaizdu. Tai būtų daug lengviau padaryti, jeigu pažangiose Vakarų šalyse šie pagrindai nebūtų taikomi. Deja, to nėra. Kaip jau minėjome, šie pagrindai taikomi gana plačiai.

Lygindami įvairias šalis galime pamatyti ir kelią, kuriuo einama. Vyksta laipsniškas suėmimo pagrindų „siaurėjimas“. Pirmiausia mažėja nusikalstamų veikų, už kurių padarymą galima taikyti suėmimą. Lietuvoje jų yra palyginti daug. Galiojančio BPK 104 straipsnyje įtvirtinta, kad „kai pagrįstai manoma, kad kaltinamasis darys naujus nusikaltimus, kardomasis kalinimas (suėmimas) gali būti paskirtas, jei yra manoma, jog kaltinamasis, kaltinamas vieno ar kelių Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 62–70, 75, 104, 105, 111, 118–122, 131–1, 203–1 straipsniuose, 225 straipsnio antrojoje ir trečiojoje dalyse, 227–227–3 straipsniuose, 232–1 straipsnio antrojoje, trečiojoje ir ketvirtojoje dalyse, 232–2–232–5 straipsniuose, 234 straipsnio antrojoje dalyje, 234–1, 234–4, 249–2, 271–275 straipsniuose, 278 straipsnio antrojoje dalyje, 282, 285, 287 straipsniuose, 298 straipsnio trečiojoje dalyje, 300, 303 ir 312 straipsniuose numatytų nusikaltimų padarymu, iki priimant nuosprendį gali padaryti vieną iš šių nusikaltimų, taip pat kai yra manoma, kad būdamas laisvėje kaltinamasis, kaltinamas dėl grasinimo, rengimosi ar pasikėsینimo padaryti nusikaltimą, gali tą nusikaltimą padaryti“.

Naujojo BPK 122 straipsnio 4 dalyje numatoma, kad „kai pagrįstai manoma, kad įtariamasis darys naujus nusikaltimus, suėmimas gali būti paskirtas, jei yra duomenų, jog asmuo, įtariamasis padaręs vieną ar kelis labai sunkius ar sunkius nusikaltimus arba Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 178 straipsnio 2 dalyje, 180 straipsnio 1 dalyje, 181 straipsnio 1 dalyje, 187 straipsnio 2 dalyje numatytus apysunkius nusikaltimus, iki nuosprendžio priėmimo gali padaryti naujų labai sunkių, sunkių ar šioje dalyje nurodytų apysunkių nusikaltimų, taip pat jei yra duomenų, kad būdamas laisvėje asmuo, įtariamasis grasinimu ar pasikėsینimu padaryti nusikaltimą, gali tą nusikaltimą padaryti“.

Taigi ir vienu, ir kitu atveju yra keliasdešimt nusikalstamų veikų, kurioms užkardyti gali būti taikomas kardomasis kalinimas (suėmimas).

Vokietijoje tokių nusikaltimų sąrašas labai mažas – dažniausiai suėmimas skiriamas, kai kaltinamasis padaro sunkų lytinį nusikaltimą ir tam tikri faktai pagrindžia pavojų, kad iki nuosprendžio priėmimo ir jo įsiteisėjimo jis padarys panašaus pobūdžio nusikaltimą.

Aišku, kad toks įspėjamasis (prevencinis) suėmimas turi būti panaikintas. Tai jokiu būdu nesumenkina nusikaltimų prevencijos reikšmės. Nusikaltimų prevencija labai svarbu. Tačiau jokiu būdu jos negalima vykdyti pažeidžiant teisės principus. Pažeidinėdamas nekaltumo prezumpciją, kai tik mano esant "būtina", įstatymo leidėjas kartu rodo kitiems, kad

šis principas yra grynai deklaratyvus pobūdžio, kad iš tikrųjų tą principą galima ir reikia pažeidinėti, kai tik yra „būtinumas“. Taip įstatymo leidėjas sumažina pagarbą teisės principams apskritai. Akivaizdu, kad toks įstatymo leidėjo požiūris į teisės principus daro didelę žalą nusikaltimų prevencijai. Ta žala nepalyginti didesnė nei numanomas kardomojo suėmimo prevencinis efektas.

Mūsų nuomone, nusikalstamų veikų sąrašas turi būti iš esmės susiaurintas (pvz., tik kai kaltinamasis padarė keletą smurtinių nusikaltimų) ir pagaliau panaikinamas. Tai turi įvykti ir suaugusiųjų, ir nepilnamečių teisenoje. Tačiau pirmenybė turi būti suteikta nepilnamečių teisei. Viena vertus, nepilnamečiai jautresni kardomojo kalinimo (suėmimo) problemoms, jiems padaromas daug stipresnis neigiamas poveikis. Antra vertus, nepilnamečių kriminalinė justicija visada buvo jautriausia naujovėms baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso sritis. Vokiečių teisininkų žodžiais, nepilnamečių kriminalinė justicija yra „*Vorreiter*“ – raitelis, jojantis visos kariuomenės priekyje.

2.4. Kardomojo kalinimo (suėmimo) pagrindų diferencijavimas pagal amžių

Suėmimo pagrindų apribojimo taktikos tolesnė raida yra priemonės, kuriomis diferencijuojamas kardomojo kalinimo (suėmimo) taikymo amžius atsižvelgiant į suėmimo pagrindą (Lietuvoje kardomasis kalinimas (suėmimas) gali būti taikomas nuo 14 metų neatsižvelgiant į tai, koks yra jo pagrindas). Manytume, kad atsargiausiai reikia taikyti šią priemonę remiantis pagrindu – užkardyti naujų nusikaltimų padarymą, nes, kaip jau minėjome, šis pagrindas yra sunkiausiai įrodomas ir labiausiai subjektyvių vertinimų veikiamas. Su panašiomis problemomis susiduriama ir taikant kitus įstatymo numatytus suėmimo pagrindus.

Manytume, kad žemiausias kardomojo kalinimo (suėmimo) taikymo amžius turėtų būti nustatomas, jeigu yra pagrindas manyti, kad nepilnametis pasislėps nuo tardymo. Tai turėtų būti 16 metų amžius riba. Kai suėmimas taikomas siekiant neleisti nepilnamečiui trukdyti tardymui, žemutinė riba turėtų būti 17–18 metų. Pagaliau tik nuo 18 metų galima būtų taikyti (jeigu būtų paliktas toks pagrindas) motyvuojant suėmimą tuo, jog nepilnametis gali padaryti naujų nusikaltimų.

2.5. Kardomojo kalinimo (suėmimo) pagrindų formalizavimas

Neatsižvelgiant į tai, kokiais pagrindais remiamasi skiriant suėmimą – jie visada yra „prognostinio“ (tikimybinio) pobūdžio. Suėmimo, kaip ir bet kurios kitos kardomosios priemonės, skyrimo tikslas – išvengti kažko, ko dar neįvyko, bet gali įvykti. Asmuo **gali** pasislėpti nuo ikiteisminio tyrimo, **gali** paveikti liudininkus, **gali** sunaikinti įrodymus ir pan. Siekiant, kad tas „gali“ taptų teisinio sprendimo pagrindu, reikia vadinamojo „pakankamo pagrindo“, t. y. jis turi būti realus. Praktiškai „nustatyti pakankamą pagrindą“ labai problemiška.

Sprendžiant klausimą, ar reikia skirti kurią nors kardomąją priemonę, ar yra pakankamas pagrindas skirti suėmimą, turi būti atsižvelgta į aibę aplinkybių (galiojančio BPK 98 str.). Kokiomis aplinkybėmis galima remtis ir kokios gali būti pripažintos kaip pagrindžiančios kardomojo kalinimo (suėmimo) paskyrimo būtinybę? Ar apie kaltinamojo slėpimosi galimybę gali liudyti: konkretūs paruošiamieji veiksmai, duomenys apie tai, kad jis anksčiau buvo pasislėpęs; jo pareikšta nuomonė šia tema; kieno nors paliudijimas. O gal tokį pagrindą sudaro neigiamai jį apibūdinantys duomenys: anksčiau padaryti nusikaltimai, neturėjimas nuolatinio darbo, nesimokymas? Ar jo antisocialinė aplinka, bloga šeima yra pakankamas pagrindas manyti, kad įtariamasis bandys pasislėpti nuo tardymo? Galima suprasti teisėją, kuris svarstydamas, ar patikėti kaltinamuoju, įsipareigojusi nepasisalinti iš savo gyvenamosios vietos, ir sužinojęs, kad kaltinamojo šeimoje yra teistų asmenų, gali pagrįstai suabejoti kaltinamojo įsipareigojimų vykdymu.

Dar didesnį neapibrėžtumą kelia kitas suėmimo pagrindas – trukdymas tardymui. Yra tūkstančiai būdų trukdyti nagrinėti bylą, teisėjas turi numatyti kiekvieną iš jų ir įvertinti jo pagrįstumo laipsnį.

Visais atvejais teisėjas rizikuoja mažiau, jeigu net esant abejonėms paskiria suėmimą. Nes jeigu tais atvejais, kai teisėjui paskyrus švelnesnę kardomąją priemonę, kaltinamasis arba įtariamasis pasislepia nuo tardymo, visų akys nukrypsta į teisėją, mat šis nebuvo numatęs tokio kaltinamojo elgesio.

Taigi esant nors kokių abejonių teisėjas yra suinteresuotas paskirti griežtesnę kardomąją priemonę – suėmimą.

Viena iš labiausiai žinomų šios situacijos pasekmių yra ta, kad nemažai sprendimų paskirti suėmimą daroma „dėl viso pikto“. Susiduriame su savotiška teisėjo (ir bet kurio kito kriminalinės justicijos pareigūno) „*atsakomybės asimetrija*“. Teisėjas neatsako už tai, kad paskyrė nereikalingą, per griežtą kardomąją priemonę, kad dėl to sprendimo žmogus daug mėnesių praleido laisvės atėmimo vietoje. Tačiau jis atsako, jeigu (visiškai teisingai) neskiria tos priemonės. Šiuo atveju jis lengvai tampa atsakingas už viską, kas įvyks toliau.

Mūsų nuomone, šis reiškinys turėtų turėti specialų pavadinimą. Vienas iš galimų – jau minėta „*atsakomybės asimetrija*“. Šiuo pavadinimu pabrėžiama, kad teisėjas už kardomosios priemonės skyrimą ir neskyrimą atsako nevienodai. Kitas galimas pavadinimas – *teisėjo „atsakomybės ekspansija“* (išplėtimas). Šis pavadinimas pabrėžia, kad dėl šio reiškinio teisėjas gali būti atsakingas ir baudžiamas net ir tuo atveju jeigu jo sprendimas iš esmės teisingas, bet atsirado nuo jo valios priklausančių pasekmių.

Teisėjų „atsakomybės asimetrija“ sukelia nemažai neigiamų reiškinių. Vienas iš jų – tai sprendimo priėmimas suimti nepilnametį be pakankamo pagrindo. Formaliai konstatuojama, jog sprendimas priimamas dėl to, kad nepilnametis „likdamas laisvėje trukdys tardymui“ arba „bandys pasislėpti nuo tardymo“.

Kitas reiškinys – tai „nepateisinami suėmimai“, kai teismas nustato, kad teisiamasis buvo nekaltas ir vis dėlto siekia nuosprendžiu pateisinti jo buvimą tardymo izoliatoriuje. Būdingas tokių nuosprendžių požymis – kai paskirtos laisvės atėmimo bausmės laikas beveik sutampa su kardomojo kalinimo (suėmimo) laiku.

Dar viena minėto neapibrėžtumo pasekmė – tai skirtumai tarp to, kaip teisėjai vertina tas pačias aplinkybes panašiose situacijose. Aplinkybės, kai vienas teisėjas sankcionuoja suėmimą, kitas gali atsisakyti tai padaryti. Nors įstatymo reikalavimai vienodi, taip kartais atsitinka.

Šis aspektas patraukė vokiečių tyrinėtojų C. Pfeifferio dėmesį. Jis ištyrė, kuo skiriasi suėmimas nepilnamečiams skyrimas atskirose Vokietijos žemėse. Tyrimo metu aptikta stulbinančių skirtumų. Vienose žemėse nepilnamečiams, įtariamiesiems padarius tą patį nusikaltimą, suėmimo paskyrimo tikimybė 10 kartų didesnė negu kitose žemėse. Pavyzdžiui, didesnių vagysčių atveju (*schweres Diebstahl*) suėmimo dažnumai svyruoja nuo 1–2 proc. (0,9 proc. (*Hildesheim*), 1,1 proc. (*ein Bezirk in Rheinland–Pfalz*), 1,8 proc. (*Marburg*)) iki 10 proc. ir daugiau (13,7 (*Paderborn*), 16,2 proc. (*Kašel*), 17,7 proc. (*ein anderer Bezirk in Rheinland–Pfalz*), 21,2 proc. (*ein Bezirk in Bayern*)) [20, p. 95].

Nesant tikslų kardomojo kalnimo (suėmimo) pagrindų skyrimo sąlygų reguliuojančių normų gali atsirasti daug kitų įstatymo nenumatytų aplinkybių, kuriais vadovaujasi teisėjas. Nepilnamečio atveju tai gali būti, pavyzdžiui, bloga šeima, padarytas blogas įspūdis teisėjui ir pan. Vokiečių kriminologas M. Steinhilperis nustatė, kad 47 proc. sprendimą skirti nepilnamečiui suėmimą lėmė tokia aplinkybė kaip blogi santykiai šeimoje, bloga šeima [21, p. 126].

Nagrinėdami atskirų šalių įstatymo normas, reglamentuojančias kardomojo kalnimo institutą, suradome keletą būdų šiems reiškiniams panaikinti.

1. Tai patikslinimas tokių sąvokų kaip „slėpimasis nuo tardymo“, „trukdymas tardymui“ ir pan. Nustatoma, kad slėpimasis nuo tardymo reiškia tik *realų* pasislėpimą arba pasikėsinimą. Jokia teisėjo arba kitų subjektyvi nuomonė, kad jis „gali“ tai padaryti, negali sukelti teisinių pasekmių. Lygiai taip pat „trukdymas tardymui“ gali reikšti tik nusikalstamus veiksmus, kurių nepilnametis jau ėmėsi. Taigi jokie teisėjo arba tardytojo spėjimai apie tai, kaip įtariamasis „galėtų“ sutrukdyti tardymui, negali sukelti teisinių pasekmių.

Aišku, kad suėmimo pagrindų formalizavimas iš esmės apriboja šios kardomosios priemonės taikymą. Jeigu įstatymas leidžia taikyti šią priemonę visada, kai teisėjas mano, kad nusikaltėlis pasislėps, ji bus taikoma dažnai. Jeigu įstatyme bus tiksliai nurodomos aplinkybės, kada kardomoji priemonė gali būti panaudota, ji bus naudojama tik esant toms aplinkybėms.

Suėmimo pagrindų patikslinimas pašalina ir teisėjo „atsakomybės asimetrijos“ efektą. Jeigu teisėjas gali skirti suėmimą įstatyme tiksliai apibrėžtomis aplinkybėmis, jis neatsako už nepilnamečių veiksmus, kurie atsirado nepaisant jo *teisingo sprendimo*, nes gali gerai pagrįsti savo sprendimo teisingumą.

Vienas iš pagrindų formalizavimo būdų – tai tolesnis suėmimo pagrindų patikslinimas. Pavyzdžiui, Vokietijos jaunimo teismo įstatymo 72 paragrafe nustatyta, kad nepilnamečio iki 16 metų bandymas pasislėpti reiškia tik du veiksmus: pirma, jis *jau bandė* pasislėpti, antra, jis neturi nuolatinės gyvenamosios vietos. JAV Pensilvanijos valstijos baudžiamajame įstatyme numatyta, kad teisėjas turi nurodyti, *kokiam konkrečiam asmeniui gresia pavojus ir kodėl šio asmens saugumo negalima užtikrinti kitomis priemonėmis* [23].

2. Visiškai naują žingsnį konkretizuojant sprendimą dėl kardomojo kalnimo (suėmimo) taikymo žengė JAV Kocho nusikalstamumo instituto mokslininkai.

Jie vadavosi visiškai teisinga nuostata, kad sprendimas, jog nepilnametis pasislėps nuo tardymo, trukdys proceso eigai arba darys naujus nusikaltimus, yra tikimybinis. Tai reiškia, kad niekada negalėsime 100 proc. tikslumu nustatyti, jog nepilnametis pasielgs būtent taip ar kitaip. Galime tik nustatyti tokio elgesio rizikos *tikimybę*, t. y. pasakyti, pavyzdžiui, kad šiuo atveju yra 99 šansai iš 100, kad jis pasislėps. Šio instituto mokslininkų nuomone, pagrindinė problema yra ne įrodyti 100 proc. tikslumu (to apkritai neįmanoma padaryti, nes žmogaus elgesį gali skatinti aibė įvairiausių veiksnių ir į visus neįmanoma atsižvelgti), o pirmiausiai:

- kuo tiksliau išaiškinti, kokia iš tikrųjų yra tikimybė, kad individas vienaip ar kitaip pasielgs;
- nustatyti ribą, kuriai viršijus kardomasis kalnimas (suėmimas) gali ir turi būti taikomas.

Tikimybei nustatyti buvo sukurtos specialios skalės. Jų pagrindas – specialios anketos. Suskaičiavus tam tikrus taškus nustatomas nepilnamečio nepageidaujamo elgesio rizikos laipsnis [24].

Praktinio taikymo patirtis parodė, kad tokia metodika leidžia nuosekliau ir tiksliau įvertinti tikimybę, kad nepilnametis piktnaudžiaus tuo, jog nebuvo paskirtas suėmimas. Antra vertus, metodika įvertina šią tikimybę kiekybiškai – išreiškia tą tikimybę konkrečiu skaičiumi. Tai savo ruožtu leidžia nustatyti gana aukštą ir visais atvejais vienodą pavojaus lygį, kai būtina skirti kraštutinę kardomąją priemonę – suėmimą.

Šis metodas leidžia sumažinti subjektyvizmą ir ypač „atsakomybės asimetrijos“ reiškinį priimant sprendimą dėl kardomojo kalinimo (suėmimo) taikymo.

Mūsų manymu, panašių metodų plėtojimas Lietuvoje galėtų būti naudingas. Neturėkime iliuzijų, kad taikydami šiuos metodus visiškai išspėsime suėmimo pagrįstumo problemą, tačiau jų taikymas gali patobulinti suėmimo skyrimą.

2.6. Įrodymų pakankamumo sugriežtinimas

Apmąstydamas kardomojo kalinimo (suėmimo) taikymo reikalingumą tardytojas, prokuroras arba teisėjas susiduria su nelengva to reikalingumo „pasvirimo“ (įvertinimo) problema. Vienoje svarstyklių pusėje yra ta nauda, kurią suėmimo paskyrimas gali duoti tardymui. Kitoje – individo teisių pažeidimas, žala, kuri bus padaryta nepilnamečio asmenybei.

Tiek teisėjo, tiek tardytojo vertinimas, ar reikalingas kardomasis kalinimas (suėmimas), gali būti labai skirtingas visiškai panašiose situacijose. Tai gali priklausyti nuo pačių teisės taikytojų asmeninių pažiūrų. Išskirsime du priešingus požiūrius: ekspansyvųjį (plečiantį) ir restrikcinį (apribojantį).

Ekspansyviojo požiūrio atveju kardomasis kalinimas (suėmimas) taikomas kiekvienu atveju, kai manoma, kad tai gali būti naudinga. Asmuo gali būti suimtas „dėl viso pikto“, net esant nelabai dideliame ir nelabai gerai pagrįstame įtarime. Tokiais atvejais kardomasis kalinimas (suėmimas) taikomas dažniau.

Restrikcinio požiūrio atveju kardomasis kalinimas (suėmimas) taikomas gana ribotai, tik jeigu be to visiškai neįmanoma apsieiti, jeigu jo taikymo būtinybė akivaizdi. Pirmuoju atveju kardomasis kalinimas (suėmimas) gali būti pritaikytas jau esant net ir nedideliame įtarime, kad asmuo padarė nusikaltimą. Antruoju tik tada, kai yra tikrai svarių įrodymų, jog nusikaltimą padarė būtent šis asmuo.

Ekspansyvusis požiūris itin būdingas totalitariniams režimams ir jų teisingumo (kriminalinės justicijos) sistemai. Restrikcinis – siejamas su demokratinėmis sistemomis, orientuotomis į žmogaus teisių apsaugą. Tarptautinė organizacija „*Prison Watch*“, apibūdindama padėtį šalyse, kurioje vyrauja ekspansyvusis požiūris į kardomąjį kalinimo (suėmimą), rašo: „Daugybėje šalių, tokių kaip Bangladešas, Čado Respublika, Dominikos Respublika, Ekvadoras, Salvadoras, Gvatemala, Indija, Nigerija, Pakistanas, Paragvajus, Peru, Venesuela, asmenys, kurie kalėjime laukia teismo, sudaro daugumą kalėjimų populiacijos. Tokie kaliniai daugeliu atvejų gali būti laikomi kalėjime tik tam, kad vėliau paaiškėtų, jog jie nekalti. Jie gali būti sulaikyti laikotarpiui, viršijančiam tą laiką, kurį jiems tektų praleisti kalėjime, jeigu jų kaltė būtų nustatyta. Visa tai ne tik pažeidžia pagrindines žmogaus teises, bet yra ir viena iš kalėjimų perpildymo priežasčių, o tai savaime sukelia naujų problemų [25].“

Kardomojo kalinimo (suėmimo) taikymo ribojimas gali būti siejamas su perėjimu nuo ekspansyvaus prie restrikcinio požiūrio į jo taikymą. Tam tikslui įstatymas turi didinti įrodymų pakankamumo standartus. Kartu apribojamas ir suėmimo taikymas visais tais atvejais, kai įtarimas nėra tiek didelis, kad galima būtų skirti tokią griežtą ir neigiamą poveikį darančią kardomąją priemonę.

Siekdamas užtikrinti, kad suėmimas būtų taikomas tik esant tikrai dideliame įtarime laipsniui, Vokietijos įstatymų leidėjas pavartojo specialią sąvoką, kuri parodo labai padidėjusį pagrįsto įtarimo lygį – „esant labai dideliame įtarime“ (vokiškai – „*dringende Verdacht*“) (SPO – 112 paragrafas). Austrijoje taip pat neužtenka pakankamo (*hinreichender*), o reikalaujama ypač pagrįsto (*dringender*) įtarimo [12, p. 23–35; 13, p. 41–46].

Manytume, kad būtų tikslinga Baudžiamojo proceso kodekse patikslinti suėmimo skyrimo pagrindus ir nustatyti „ypač pagrįsto įtarimo“ reikalavimus. Kardomasis kalinimas (suėmimas) turėtų būti skiriamas tik esant ypač pagrįstam įtarimui (kai yra konkrečių patikrintų

faktų), kad asmuo yra padaręs nusikaltimą ir kai kitomis švelnesnėmis kardomosiomis priemonėmis negalima pasiekti šio Kodekso numatytų tikslų.

Išvados

Atlikti kardomojo kalinimo kriminologiniai tyrimai parodė, kad kardomojo kalinimo (suėmimo) poveikis nepilnamečiui yra kontrproduktyvus. Taip pat parodė, kad neigiamas jo poveikis nepilnamečiui glaudžiai susijęs su pačia laisvės atėmimo esme, laisvės atėmimo vietas, į kurią patenka asmuo, sąlygomis. Tai padaro tardymo izoliatorių (kaip ir apskritai laisvės atėmimo vietą) labai sunkiai reformuojamą. Todėl strateginė kardomojo kalinimo (suėmimo) instituto reformos kryptis turėtų būti esminis kardomojo kalinimo taikymo apribojimas. Pagrindiniai būdai, kuriais galima pasiekti šį strateginį tikslą, yra:

1. Skatinti bendras nepilnamečių kriminalinės justicijos reformos priemones, kurių panaudojimas prisidėtų prie kardomojo kalinimo apribojimo (žemutinės baudžiamosios atsakomybės amžiaus ribos didinimas, *diversion*, mediacija ir kitų ikiteisminio tyrimo nutraukimo priemonių taikymas).

2. Įgyvendinti priemones, tiesiogiai ribojančias kardomojo kalinimo (suėmimo) taikymą:

- atskirti kardomojo kalinimo (suėmimo) taikymo amžių nuo bendrojo baudžiamosios atsakomybės amžiaus;
- mažinti kardomojo kalinimo (suėmimo) trukmę;
- apriboti kardomojo kalinimo (suėmimo) pagrindus;
- diferencijuoti kardomojo kalinimo (suėmimo) pagrindus pagal amžių;
- formalizuoti kardomojo kalinimo (suėmimo) pagrindus;
- sugriežtinti įrodymų pakankamumą.

LITERATŪRA

1. **Lietuvos Respublikos** baudžiamasis kodeksas. Rinkinys–segtuvas. Oficialus tekstas su pakeitimais ir papildymais. – Vilnius, 1996.
2. **Lietuvos Respublikos** baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000. Nr. 89–2741.
3. **Lietuvos Respublikos** baudžiamojo proceso kodeksas. Rinkinys–segtuvas. Oficialus tekstas su pakeitimais ir papildymais. – Vilnius, 1996.
4. **Lietuvos Respublikos** baudžiamojo proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002. Nr. 37-1341.
5. **Lietuvos Respublikos** pataisos darbų kodeksas // Valstybės žinios. 1971. Nr. 20–142; 1990. Nr. 23–554; 1991. Nr. 8–214, 92–1799; 1993. Nr. 56–1078; 1994. Nr. 60–1182; 1998. Nr. 16–380; 2000. 56–1646; 2001. Nr. 34–1127, 62–2229.
6. **Įstatymas** dėl Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos ratifikavimo // Valstybės žinios. 1995. Nr. 60–1501.
7. **Lietuvos Respublikos** kardomojo kalinimo įstatymas // Valstybės žinios. 1996. Nr. 12–313; 1997. Nr. 30–707; 1999. Nr. 102–2922; 2000. Nr. 39–1020.
8. **Jungtinių Tautų** standartinės minimalios nepilnamečių justicijos įgyvendinimo taisyklės (Pekino taisyklės) // Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro tinklapis www.nplc.lt
9. **Europos Tarybos** Ministrų Komiteto rekomendacija „Dėl socialinės reakcijos į nepilnamečių nusikalstamumą“ // Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro tinklapis www.nplc.lt
10. **Lietuvos Respublikos** baudžiamojo proceso kodekso projektas. 2001 m. balandžio 18 d. redakcija.
11. **Ball R. A.** Juvenile justice in West Virginia. Internet *President's Commission on Law Enforcement and the Administration of Justice. 1967.
12. **Bertel Ch.** Die Rechtliche Grundlagen der Untersuchungshaft // Korinek K., Kain I. (Red.). Grundrechte und Untersuchungshaft. – Wien, 1988.
13. **Binder A., Geis G.** Ad Populum Argumentation in Criminology: Juvenile Diversion as Rhetoric // Crime and Delinquency. 1984. Nr. 30.

14. **Dünkel F., van Kalmthout, Schüler–Springorum H.** Entwicklungstendenzen und Reformstrategien im Jugendstrafrecht im europäischen Vergleich. – Mönchengladbach: Forum Verlag Godesberg, 1997.
15. **Goda G.** Kardomasis kalinimas ir žmogaus teisių apsauga (lyginamoji teisinė analizė): daktaro disertacija. – Vilnius, 1995.
16. **Graham J.** England / Wales // F. Dünkel, A. van Kalmthout, H. Schüler–Springorum (Hrsg.). Entwicklungstendenzen und Reformsrategien im Jugendstrafrecht im europäischen Vergleich. – Mönchengladbach, 1977.
17. **Kossewski M.** Agresywni przestępcy. – Warszawa: Wiedza Powszechna, 1977.
18. **Michailovič I.** Baudžiamajame įstatyme numatytų nepilnamečių resocializacijos priemonių taikymas: daktaro disertacija. – Vilnius, 2001.
19. **Pfeiffer C.** Diversion – Alternativen zum Freiheitsentzug, Entwicklungstrends und regionale Unterschiede // Bundesministerium der Justiz (Hrsg.). Jugendstrafrechtsreform durch die Praxis. – Bonn, 1989.
20. **Pfeiffer C.** Jugendkriminalität und jugendstrafrechtliche Praxis– eine vergleichende. Analyse zu Entwicklungstendenzen und regionalen Unterschieden. – Hannover, 1988.
21. **Steinhilper M.** Untersuchungshaft bei 14–und 15 – jährigen in Niedersachsen. –Hanover. 1985.
22. **Vileikienė E., Gečėnienė S.** Kriminalinės justicijos poveikis nepilnamečių teisės pažeidėjų asmenybei ir jų elgesiui. – Vilnius, 1999.
23. **FAQs** about Children's Rights: Pennsylvania's Juvenile Justice System / <http://www.jlc.org/home/info/FAQ/FAQ.PAJJ.htm>
24. **JAV** Koch Crime Institute. Juvenile in take and assessment / http://www.kci.org/publication/juv_justice_resch/jjsch2.htm
25. **Human** rights watch prison project / <http://www.humanrightswatch.com/advocacy/prisons/pretrial.htm>

Limitation of the Pre-trial Detention as the Strategic Direction in Reforming Juvenile Criminal Justice

Dr. Svetlana Gečėnienė

Law University of Lithuania

SUMMARY

Criminological investigation on criminal justice and its impact upon juvenile delinquent have shown that:

- pre-trial detention plays a crucial role in the totality of effects and influences of the criminal justice upon personality of juvenile delinquent;*
- this impact of pre-trial detention is contr-productive. Instead of improving the personality of a juvenile delinquent it spoils it, enforcing criminal trends in his development;*
- this unfavourable affect is generated from the very essence of pre-trial detention and therefore it is highly resistant to any reforming by further development and improvement of pre–trial detention.*

All that brings conclusion that the strategic direction in reforming our juvenile criminal justice is reduction and any possible limitation of pre-trial detention. Main ways for this limitation are regarded:

- increase of the minimal age of criminal responsibility;*
- developing of diversion, mediation and other legal measure supposed to reduce the involvement of juvenile delinquent into criminal justice;*
- decrease the minimal age from which the pre-trial detention can be applied to a juvenile delinquent;*
- restriction of the maximal length of pre-trial detention;*

- *restriction of possible grounds for pre-trial detention;*
- *further formalisation of grounds for pre-trial detention;*
- *increase in standards of proof for pre-trial detention.*

